

Vršil sem svojo dolžnost. Zdaj sem odvezan od prisege, zdaj sem svoboden!»

Niso se mu smejali, le čakati, pritlikavi človek mu je odgovoril trdo, kakor da odgovarja s pestjo:

«Dovolj! Prepozno si se odločil, da bi prešel k sovražnikom Serenissime! Ne izpustimo te več! Ali služiš nam, ali plačaš z glavo! Življenje ali smrt — izbiraj!»

Srepa je uprto oko zapovedovalca v Goljo. Ni to isti pogled — pravi nekaj Justu — s kakršnim si sam meril sovražnike Serenissime, ko si jih premagal? Ti je bilo življenje ujetih korzarjev kaj več, nego je danes tem ljudem tvoje?

«Izbiraj!» zahteva pritlikavec nestrpnost, kakor da je napočil skrajni trenutek.

«V imenu Serenissime zahtevate vse to od mene», pravi Golja z bledim licem. «A povejte mi, kaj je Serenissima danes? Serenissima je ljudovlada! In vi, kdo ste vi? Ste vi — ljudovlada?»

«Življenje ali smrt! Prisežeš?»

Golja molči, a ves drhti od razburjenja, zakaj še nikdar v njegovem življenju ni kdo govoril ž njim na tak način. Čuti, da ga pritiska skala, ki mu hoče zlomiti hrbet.

«Odgovori!» sika zapovedovalec. «Odgovori, sicer te izročim bodalom!»

V Golji se je zlomilo. Niti kaplje krvi ni več v njegovem obrazu, mišice so mu ohromele kakor v agoniji.

«Prisegam!» pravi končno z mrtvaškim glasom in spozna — prvič v življenju — da je premaganec, ki nima več svoje volje in ki ž njim gospodarijo zmagovalci.

Ne ponosno vzravnana, strta je in brez moči, ko ga odvedo na drugo ladjo.

(Dalje prih.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Oton Župančič: Naša beseda. Izbor pesmi. Zbornik uredil in izbor pesmi določil Fran Albrecht. Založba »Svet«. Ljubljana 1929. Str. 195.

Knjiga, ki in kakršna leži pred nami, je delo pesnika in tudi urednika. Določujoč ji pomen in vrednost, je govoriti o obeh. Vrednost ji je dal pesnik, dati ji zmisel, smotrenost in zaokroženost, je bila naloga urednikova.

I.

Prva stvar urednikovega delokroga, ki pritegne pozornost, je naslov. V opombi koncem knjige je razložen takole: «Najznačilnejša njegova (Župančičeva) izpoved je pesem »Naša beseda«. Slovenska beseda, često ogrožena in oskrunjena, je v svojem svečeniku in mojstru našla svojo najjačjo afirmacijo, dosegla svoj najvišji vrh. Župančičevo delo je zvesta in dragocena služba

naši besedi. Po tej službi je knjiga prejela svoje ime.» Naslov je tedaj povzet po Župančičevi pesmi istega imena. Kaj pomeni tam, je jasno: slovensko narodno misel ali še drugače, zmisel in poslanstvo slovenskega naroda. V Albrechtovem pojmovanju, ki smo ga pravkar spoznali, nima izraz «naša beseda» več tega velikega pomena, marveč dobi preprostejši zmisel, ki leži nekje med pravim Župančičevim pojmom in pa med pojmom besede kot narodnega jezika. In sicer bližje drugemu, nepravemu pomenu. Le tako je bilo Albrechtu mogoče, dati zbirki naslov, ki obeta preveč, ker obljublja več nego morda more dati največji pesnik. In vsakdo, ki mu je pomen Župančičevega izraza jase in v pravem zmyslu prisoten, čuti v naslovu neko pretiranost, ki bi si je pesnik sam nikdar ne mogel dovoliti in ki je spričo uvodne pesmi «Naše besede» same le tem bolj očitna. «Našo besedo» v Župančičevem zmyslu bi kot naslov prenesla kvečjemu knjiga, v kateri bi bila zbrana vsa modrost našega naroda, vsa dognanja slovenske misli in ki bi bila za našega duha tako značilna, kakor je na primer Sveto pismo za Hebrejce, dočim ta zbirka ne predstavlja niti veličine Župančiča samega, nikar vsega slovenskega duha.

Drugo, kar nas pri urednikovem poslu zanima, je uredba in izbor. Knjiga je imela izpolniti dva namena. Morala bi biti antologija in hkratu «nov Župančič», zahtevi, ki ju ni bilo lahko izpolniti, a neizpolnjivi nista. Toda kdor bi ju hotel dobro izvršiti, bi moral imeti v dani snovi in v metodi takega dela jasnejši pregled. Izhodišče vsega bi moral biti «novi Župančič», ki zavzema dve tretjini cele zbirke. Razen dramske slike «Noč na verne duše» je vse novo gradivo tako, da ne predstavlja pesnika toliko kot intimnega lirika, marveč kot prigodniškega pesnika, kot borca v epigramu in satiri in kot političnega pevca; skratka kot «literata». Po tej osnovni misli o vsebini knjige, bi se moralo izbrati tudi staro gradivo. Treba bi bilo na primer zbrati vse Župančičeve izjave o pesniškem poklicu v enoten cikel kot podlago vsemu; nato bi bilo ustvariti mesto fragmentarnega političnega oddelka sedanjemu prvemu ciklu nov popolnejši politični cikel z bazo v «Dumi» in v starejših domoljubnih pesmih. Edina novo objavljena pesem, ki bi pri tej uredbi morda ne prišla v poštev, bi bila erotična «Iz cikla „Marija“», zato pa bi v opisanih zvezah marsikatera starejša pesem dobila jasnejšo osvetlitev in marsikatera nova določnejši pomen.

Pri Albrechtovi ureditvi knjige je njen najvažnejši del prvi cikel, kajti zlasti v njem je hotel kot urednik pokazati «najznačilnejše in najvidnejše črte» Župančičevega obraza. To pa je v takem obsegu nemogoča stvar. Dosti bi bilo pokazati eno samo zelo važno plat Župančičeve tvornosti, ki bi hkratu stopnjevala in v tehtnosti povzdigovala njegovo «literatstvo». Albrechtovo hotenje, predstaviti vse najvažnejše poteze, je povzročilo, da se osnovni cikel drobi v celo vrsto manjših neoznačenih cikličev, ki nimajo ne vsak zase kakor tudi ne v dani zvezi prave udarne moči. V svoji fragmentarnosti samo nakazujejo nekatere plati Župančičeve duhovnosti, ne da bi jih mogli predstaviti izčrpno ali vsaj temeljito.

Vendar nista šibkost in neizrazitost prvega cikla posledici samo te razdrobljenosti, marveč tudi nepravlega izbora posameznih pesmi. Pri urejanju antologij je lahko merodajnih več vidikov: ali izboram pesmi po njih umetniški vrednosti, ali po vsebinski značilnosti ali celo po razvoju osebnega stila. Tretjega vidika Albrecht ni mogel upoštevati. Glede prvih dveh pa se zdi, da pesmi prvega cikla niso bile izbirane ne dosledno po umetniški pomembnosti ne po vsebinski značilnosti niti ne morda po obeh načinih hkratu, marveč po nekem kriteriju, ki ostane celo pozornemu bravcu neraz-

umljiv. Če bi bila na primer erotična skupina sestavljena po vidiku poetične moči, bi ne bilo v nji ne «Umetnika in ženske» ne «Slapa», marveč bi morala biti mesto teh dveh izbrana marsikatera pesem mlajše dobe. Če pa bi bil Albrecht volil po vsebinski značilnosti, bi bil moral pred vsemi kesnejšimi odbrati ali «Vihar» ali «Spokorno pesem» ali obe. Podobna neopredeljenost osnovnega kriterija je očitna tudi pri izberi v ostalih treh skupinah tega cikla, pri čemer se kajpada nekajkrat primeri, da pade izbor na resnično najboljše pesmi, nekajkrat pa tudi na slabše in manj značilne. To povzroča, da je največji cikel knjige če že ne neznačilen, pa vsaj malo izrazit in malo primeren, resnično predstavljati «najznačilnejše in najvidnejše črte tega pesniškega obraza». Nedostatnost, ki je tem bolj usodepolna, ker je uvodni cikel že kot uvod, vrhu tega pa še kot dobra tretjina knjige njena osnova. Glede uredniškega posla je bil gotovo najvažnejša naloga, ki jo je imel Albrecht v knjigi opraviti.

Po vsem tem je skoro edina zasluga urednika Albrechta, da je zbral gradivo, ki ga knjiga nudi. Razdelitev nove snovi v skupine, ki je bila prav za prav zelo lahka, mu je v ostalih delih knjige uspela. Ni mu pa uspelo postaviti to novo gradivo v staro na tak način, da bi dobila knjiga enoten in izrazit značaj in da bi resnično bila «nov Župančič», hkratu pa vendar le reprezentativna za vse njegovo delo.

II.

Glavni značaj novega gradiva te knjige je literatski. Literatski v tistem zmislu, ki je sicer nasproten umetnosti, ne da bi jo pri tem neobhodno izključeval. Literatstvo je izražanje in propovedovanje misli, mnenj in sodb, umetnost je intimno izpovedovanje osebne narave v podobah življenja. Literatstvo ustvarja kritiko življenja, umetnost mu «kaže ogledalo». Literatstvo je Voltaire, umetnost je Shakespeare. Epigram, satira, prigodništvo, narodno-politična pesem so v bistvu čistokrvno literatstvo. In vendar so lahko vse te literarne vrste po vsebini intimnejše izpovedi nego golo izražanje sodb, lahko ustvarjajo kritiko življenja, kažoč mu ogledalo, skratka: literatstvo lahko prehaja v umetnost in umetnost v literatstvo, tako da lahko eksistirata drug ob drugem in drug v drugem. Možni sta i umetnost literata i literatstvo umetnika in med umetnostjo in literatstvom lahko živi nešteto dragocenih mešovin teh dveh človeških udejstvanj.

Dosedanje župančičeve pesniške zbirke so nam ga kazale skoro izključno kot umetnika. «Naša beseda» nam ga, kolikor je nova, prvič predstavlja kot literata. Izjemo in razliko od značaja splošnosti tvorijo poleg enodejanke «Noč na verne duše» samo pesmi «Iz cikla „Marija“», «Po sredi stvarstva» in «Kapitan Božo». Te pesmi so po z a s n o v i umetniške. Po izvedbi so različne moči in vrednosti. Prvi dve sta značilni za predvojnega Župančiča, dasi nista med njegovimi najboljšimi deli. Povojnega Župančiča predstavlja «Kapitan Božo» s svojo skopo in trpko dikcijo. To je miselna pesem, ki se često navaja kot zadnja oblika pesnikovega nazora. Toda vsepomirljiva misel, «da je zemeljska krogla kristal», je izražena v stihih, v katerih ne utriplje življenje s polno močjo. Zato je ne smemo smatrati za doživljeno iz osnov osebnosti in jo smemo razumeti samo kot smer poetove volje in morda zavednega okusa, ne pa kot izraz njegovega dejanskega odnosa napram življenju.

Mimo teh pesmi je umetniško zasnovana še dramatska slika «Noč na verne duše», ki podaja v poetičnem narodopisnem okviru tragedijo med dvema morilecema. Katastrofa je spretno pripravljena in utemeljena; toda glavna značaja sta samo bežno označena, mesto da bi bila plastično oživiljena; — klju-

čarjev celo navzlic temu, da je malce preobložen s podrobnostmi. Zato je dejanje sicer jasno, toda manjka mu napetosti in pretresljivosti. In če bi bila cerkovniskova skrušenost pokazana človeško pomembnejša, bi bila njegova smrt večja in bolj tragična. Igrokaz je delo pesnika, ki ima v tej obliki več spretosti nego elementarnega zmisla za ustvarjanje napetosti in njih razplctov ter več izobrazbe nego nujne originalnosti. Toda na odru bi najbrž imel uspeh.

*

Na prehodu med umetniškimi in literarnimi tvorbami stoji «Na Bledu», ki bi pri drugačni uredbi knjige lahko stala tudi kot uvod v domovinski in politični cikel. To je sveža in ljubezniva pesem, še veselo in skoro brezskrbno prevzemanje križa za ves narod, križa, ki je v vojnih in prevratnih dneh postal svinčen. Pod njegovim bremenom so nastale «Naša beseda», «Naše pismo» itd. V knjigi srečujemo kot nove le stvari, ki so ustvarjene poleg teh pglavitnih izrazov narodne skrbi, narodnega prebujenja in narodnega ogorčenja. Zanje velja drugačen kriterij. Tu ne gre za harmoničnost intimnosti, tu gre za pravilnost trditev. Tako je s sestavkom «Na božič 1915», ki ni izpoved, marveč propoved v značilno neokretni, komaj še okusni in vendar govoreči simboliki (ded Bistrogled pa — natikanje rokavic in zapenjanje sukenj). Literatstvo, a vendar iz prave upravičenosti nekoga, ki je «neizprosno razkljuval svoje osrčje», preden je začel propovedovati drugim, literatstvo umetnika. — «Tisti» je razmišljanje o geniju, ki je nastalo iz hrepenenja in potrebe, «Janezu Evangelistu Kreku» poklonitev «geniju širokih mas» — oba spisa globoka in resna, a skoro brez intimnosti in očarujoče moči. Največ resničnega čuvstva posreduje v tej narodni skupini «Bolnik». — Nastanek Jugoslavije je kakor v vsem narodu tako tudi v pesniku dvignil val navdušenja. Bivanje v Primorju mu je dalo priliko seznaniti se s tamošnjim življenjem. Posvetil mu je tri pesmi: «Na molu», «S Primorja» in «Kapitan Božo». Vse v njih je ostro opaženo in točno označeno, toda vse je ostalo hladno in samo monumentalno kakor primorska pokrajina. Rodilo se je iz političnega navdušenja in iz volje, postati in biti domač in soroden svetu, ki je misli domovina, srcu in krvi pa je vendarle tuj. Nobena izmed vseh novih narodno-političnih pesmi ne dosega po vzponu misli in poletu čuvstva «Naše besede» ali «Našega pisma». Zdi se kakor drobci, iz katerih sta nastali oni dve, ali katere je vrgel stvarniški vrtež onih dveh mimogrede iz sebe.

*

Najpomembnejše poglavje knjige je «Jerala». Štirje fragmenti satirične epopeje o filistru, filistejstvu, umetnosti in umetniku. «Prvo poglavje» je najprej v šaljivih in duhovitih, dasi dokaj neenakomerno čvrstih stihih narisana podoba Filistejca — Jerale v njegovi nečloveški pogreznjenosti v tolščo, praznosti, grobi banalnosti in topi sovražnosti do vsega mladega, lepega in visokega. Potem je povest o hudičevem obisku pri Jerali, ki se prične s tako rodoljubno krotko idilo in se konča s tako neprijetnimi, nemogočimi, da, okrutnimi stvarmi, kakršna je hudičeva zahteva, naj Jerala skvasi očarljiv sen. In zmisel hudičevega početja? Spraviti ali Jeralo ali vsaj umnejšega bravca do zavesti o brezdanji razliki med topim filistejstvom in sanjarskim umetništvom. — «Drugo poglavje» sestavljata dve široki epski sliki. Prva, ki je drugi nekoliko ohlapen in ž njo ne prav nujno zvezan okvir, je v opisu vožnje po Gorjancih izvedena vzporeditev dveh vprežnih volov, topo vdanega Čada in nevarnega sanjača Jelena ter notranja tragedija Jelena, ki se zaključuje koncem speva s tem, da prejme Jelenovo sanjarstvo smrtno kal topega Čadovega brezupa. Ta zaključek je hkratu pojasnilo sklepa v «Inter-

mezzu», ki govori o blodnih dušah poetovih tovarišev, ki da jih je podavil Jerala. V ta basnoslovni okvir je, kakor rečeno, nekoliko nepovezano in netrdno vstavljena prelepa prisposoda umetnikove usode med človeštvom — zgodba o podbreškem grbavcu Dimku, o tem nebodigatreba in rudosledu, spotiki in dobrotniku vse doline šentflorjanske, se pravi podbreške. V bistvu spet dvakrat pokazano razmerje med filistejstvom in umetnikom. Le da v drugi sliki nastopa Jerala kot kolektivum. — V «Intermezzu» izrabi Župančič lastni dvom nad resničnostjo Jerale in jeralščine, da ustvari eno izmed naj-mogočnejših izpovedi o stvarništvu in njegovih človeških pogojih, kar jih premore slovenska beseda. V silovitem zagonu polnih verzov poudarja nujnost in stvarniško moč vere in podčrtava božanstveno-strahotno amoralnost vsega stvarništva in umetništva.

Kdor vstvarja, moj dragi, ta govori iz viharja,
z nameni, moralo in srečo se nič ne ukvarja...
on trga in lomi in reže in gnete snovi —
kaj to, če kdaj med prsti mu kaj zaječi!

In Jerala? Blodne luči, ki obletavajo dvomečega poeta na njegovi nočni poti, še mu razodenejo kot duše onemoglih drugov in ga utrdijo v veri: «Jerala je!... — vse te je podavil»... — «Tretje poglavje» je nova izpoved o umetniškem ustvarjanju. Morda je v nji manj poleta in zanosa kot v «Intermezzu», toda je globlja, bolj nazorna in hkratu bolj sramežljivo razodeta. Osnovana je na vzporeditvi mrtvega in umetnika, ki kakor mrtvi «ničesar z a s e več ne skuša», ki «brez želja posluša presnavljanje zvočno sveta» — ki je torej tudi nekako mrtev, vsaj v nekem posebnem, elementarno človečanskem zmyslu. Kajti le tistemu, v katerem ni več «gornje temè», se odpro čuda življenja, le tak je lahko «struga tisočerih duš» — je lahko umetnik. To je do skrajnih meja poglobljeno spoznanje o sferah, kjer se stikata človeško in umetniško, o sferah, ki so tu osvetljene s skrivnostno temotno lučjo brezprimerno jasnovidne in vendar naivno neposredne fantazije. Jerala, ki prisostvuje pogovoru teh dveh mrtvih, le še vidi, da govorita, čuje ne več. Njegova navzočnost pri teh skrivnostih je skoro nelepa. Ali pa je morda prav to strinjanje skrajnih nasprotstev v skladno enoto znamenje skrajnega stopnjevanja tvornosti? — Zaokrožene enote ti štirje spevi «Jerale» ne tvorijo, dasi so vsi štirje vedno novo variiranje primere med jeralščino ali duhom filistejstva ter umetništvom. Primera se od speva do speva pogloblja in doseže v poslednjih dveh globino in moč, ki ji v našem slovstvu ni prisposode. V primeri s Cankarjevim odnosajem do filistra je Župančičev neprimerno bolj zanosen in brezoseben, bolj svoboden in možat.

*

Peti cikel knjige je prigr odniški. Predvsem bi spadala v to skupino «Emilu Leonu za sedemdesetletnico», ta v melanholično poetičnost ubrana poklonitev velikemu pisatelju «Cvetja v jeseni», ki jo je urednik uvrstil med narodno-politične pesmi prvega cikla. «Velikonočna epistola sinu» skriva v lahkotni vnanjosti misel o težkem življenskem nasprotju med «pravim» in «nujnim». Improvizirana «Glosa» modro poučuje v svežih in živih podobah, ki pa so malce rahlo povezane druga z drugo, teoretika o pravilnem odnošaju med njim in pesnikom. «Revija» je duhovito opredeljujoč pregled pesniških oblik, ki se jih je Župančič posluževal, s prelepim sklepnim spevom o pesmi. «Iz dnevnika» je neodvisen, oster očitek sedanjosti, ki je tako «izbrala ljuliko od zrna», da je zavrgla zrnje in poskrbela za plevel. «Zgrabi pomlad» poziva k zdravemu užitku in uživajočemu zdravju in se s prodirno sumnjo posme-

huj zavistnemu abstinentstvu in moraliziranju. V obeh zdravicah sanja in modruje Župančič — kakor je za moža prav in dobro — pri kozarcu vina o življenju in človeku. Sanja o čistem svetu in modruje o pravem možu in o tem resničnem svetu, ki «mu gre po sredi razdor» in ki mu vendar le napija s tisto nad vse človeško melanholično radostjo:

Ljubimo ta prokleti svet —
Kajfež, kdor je nasproti!

Cikel, ki je poln svežih sokov in mladostnega ognja in človeškega zdravja, zaključuje polemična pesem «Omer čita Ahmedovo knjigo». To je en sam, z genialno lahkotnostjo in duhovitostjo sestavljen niz aluzij, polcitatov ter rimarskih metričnih in zvočnih oponašanj. Ta pestri čilim zlobne šaljivosti je kakor po svoji prešernosti, tako po mojstrskem obvladanju snovi v naši satiri po Prešernu nedosežen.

*

Knjiga se zaključuje s poglavjem *epigramov*. Komentirati jih, je stvar literarnega zgodovinarja. Tu opozarjam samo na najpomembnejše izmed njih, ki so: oba ugovora zoper «Tout comprendre...», «Plezavec», «Vsem», «Svečenik in pop», «Plot» ter «Ugovor in odgovor». V obliki spontano odgovarjajo zakonu o dvodelnosti tipičnega epigrama in se odlikujejo po čvrsti jedrnatosti in določnosti besede. V človeškem zmislu so mestoma dokaj robati in so izraz ostrega in krepkega, nekoliko gosposkega in resnobelega duha, ki mu je bolj v naravi, zadati čvrst udarec nego duhovito in zbadljivo in vendar dobrohotno se posmehniti, kakor se je znal — Prešeren.

*

Razmišljajoč o knjigi, jo človek odlaga z deljenimi čuvstvi. Seznanja nas z Župančičevim literatstvom, ki je skoro vselej in povsod prepojeno z umetništvom in ki je radi tega zanimivo in dragoceno. Toda njen urednik nam prinaša to snov brez jasnosti o njeni naravi. Zato je knjiga nepregledna in neenotna. Tudi čisto kot Župančičevo delo kajpada ne pomeni za književnost podobnega dogodka kakor prejšne njegove pesniške zbirke. To ni korak naprej, ni novo poglavje poetovega življenja, marveč je po večini zbirka pesmi, ki so nastale v najrazličnejših časih njegovega življenja, med katerimi pa se nahaja marsikak biser popolne pristnosti. Spraviti jih, prepletene z znanimi poetovimi pesmimi sorodnih vrst v zaokroženo enoto je bila izvršljiva, a težka naloga, ki uredniku na žalost ni uspela. J o s i p V i d m a r.

*

P o j a s n i l o. Soditi, ali je moj izbor Župančičevih pesmi uspel ali ne, seveda ni moja stvar. Ne glede na to pa zahteva Vidmarjeva kritika nekaj besed pojasnila. Naročeno mi je bilo, naj iz neponatisnenih Župančičevih pesmi priredim primeren jubilejni zbornik. Jel sem zbirati gradivo; ko pa sem ga pregledal, sem uvidel, da ne zadošča, da bi se iz njega ustvarila organska, učinkujoča zbirka. Treba je bilo seči po starejših, že ponatisnjenih delih. Zdaj je nastalo vprašanje: ali naj priredim drugo, morda nekoliko spremenjeno in skrajšano izdajo «Mladih potov», obogateno z nekaterimi neponatisnjenimi pesmimi, ali pa naj dam poudarek manj znanemu, še neponatisnjenemu delu. Odločil sem se za drugo in se pri izboru ponatisnjenih pesmi poleg «Dume» omejil na najnujnejše, kolikor je ustrezalo duhu ostalega gradiva, ki je predvsem m i s e l n e g a z n a č a j a. (Zato je v knjigi refleksivna erotika «Umetnika in ženske» ter «Slapa», odtod morda tudi navidezna hladnost in manjša učinkovitost prvega cikla.)